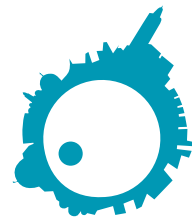

סהלר מעל הלהר

מתחם הר הבית

JERUSALEM
THE OLD CITY
העיר העתיקה
البلدة القديمة

ללכת בדרכי העתיקה
מדריך למטייל העצמאי

נקודת התחלה:	
נקודת סיום:	
משך הסיור:	
חנייה:	
תחבורה ציבורית:	
מודיעין:	
שימו לב:	

שער האשפות

שער האשפות

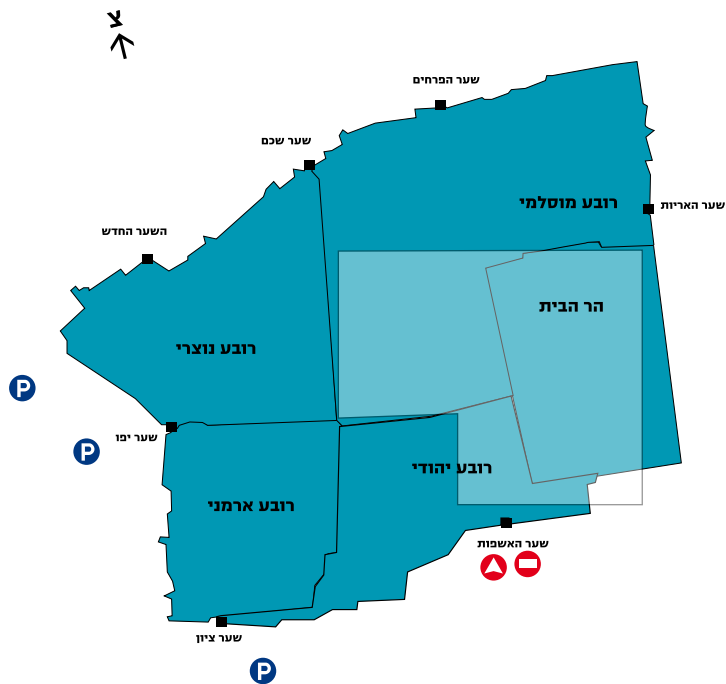
4-3 שעות

חניון גבעתי, חניון הר ציון

קו 1, 2, 3, 99 לשער האשפות

לשכת התיירות שער יפו 02-6271422

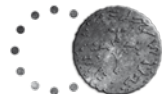
הכניסה למתחמים הקדושים בלבוש צנוע

משרד ראש הממשלה

עיריית ירושלים

הרשות לפיתוח ירושלים
THE JERUSALEM DEVELOPMENT AUTHORITY

במאה השביעית הגיעו המוסלמים לירושלים. ממדבריות ערב כשטו מאמיני הדת החדשה ויצרו אימפריה אדירה. ירושלים אינה נזכרת במפורש בקוראן, אולם שליטיה המוסלמים ביססו את מעמדה - המקום השלישי בחשיבותו באסלאם - ובנו בה מבנים מפוארים ומרשימים. ביטוי מיוחד לחשיבותה של ירושלים באסלאם נמצא בספרות "שבחי ירושלים" המהללת את העיר ומדגישה מסורות הקשורות בה. בין סמטאות העיר נגלה את יופיים של המבנים ואת המסורות המוסלמיות המשמרות את קדושתה של ירושלים.

שער האשפות

ניכנס אל העיר
העתיקה דרך שער
האשפות.

זהו אחד משמונת השערים בחומה העות'מאנית אשר בנה במאה ה-16 הסולטאן סולימאן המפואר. מימינו **הגן הארכיאולוגי ירושלים - מרכז דוידסון**, שם עומדים שרידי הארמונות האומיים שנבנו סמוך להר הבית במאות השביעית והשמינית.

1

רבדים של קדושה - אל-חראם א-שריף

מתחם זה הוא האתר השלישי בקדושתו לאסלאם - אחרי הכעבה במכה ומסגד הנביא באל-מדינה שבערב. רחבת הר הבית נבנתה בתקופת שלטונו של המלך הורדוס בשלהי המאה הראשונה לפנה"ס, ועליה עמד בית המקדש השני, הבית אשר חרב עם הכיבוש הרומי בשנת 70 לספירה. בשנת 638 נכבשה ירושלים על ידי צבאות האסלאם. על פי מסורת האסלאם החיליף עומר אבן אל-חיטאב חלק כבוד לעיר הקודש ובא לקבל את כניעתם של שליטיה הביזנטים. עם כניסתו לעיר הובל אחר כבוד אל הר הבית, ניקה בגלימתו את הסלע הקדוש שעמד במרכז ההר והתפלל לאללה.

המסורת המוסלמית מייחסת לירושלים פסוק בקוראן המספר על מסע לילה שערך מוחמד: "ישתבח שמו של

ניכנס אל הר הבית
דרך שער המוגרבים.

02-6226250 📞
חורף: א'-ה' 🕒
10:00-7:30
13:00-12:00
קיץ: א'-ה' 🕒
11:00-7:30
14:30-13:30 📱
בלא תשלום
לבוש צנוע !

2

המסגד הקיצון - מסגד אל-אקצא

מיקומו של המסגד, על מערכת קמרוןות מימי בית המקדש השני, עשה אותו פניע ביותר לרעידות אדמה. בשנת 1033 התרחשה בארץ ישראל רעידת אדמה שגרמה נזק למבנים רבים, ובהם מסגד אל-אקצא. מן המבנה המקורי שבנה החילוף האומיי אל-וליד בראשית המאה השמינית כמעט שלא נותר זכר. המבנה שאנו רואים היום נבנה בימי הביניים על ידי השושלת הפאטימית (970-1099).

בשנת 1099 כבשו הצלבנים את ירושלים. יושביה היהודים והמוסלמים נרצחו או נמכרו לעבדות, ורחובותיה עוטרו במנזרים ובכנסיות. בתקופה הצלבנית שכן במסגד אל-אקצא מסדר הטמפלרים, והם כינוהו **Templum Salomonis** - היכל שלמה.

צלאח א-דין אל-איובי, קצין ממוצא כורדי, הצליח לאחד את עולם האסלאם סביב השאיפה לגאול את ירושלים מידי הצלבנים. לאחר ניצחונו של צלאח א-דין על צבאות הצלבנים בקרב קרני חיסין בשנת 1187, הוא נכנס לירושלים כמנצח, והעיר שבה לידי המוסלמים.

החזית החיצונית של המסגד היא תוספת שבנה במאה ה-13 אחיינו של צלאח א-דין, אל-מלך אל-קועטים עיסא, ומשולבים בה אלמנטים צלבניים. החזית בנויה כאכסדרה, ובה שבע קשתות. הקשת המרכזית גבוהה מחברותיה, והיא מוליכה אל המעבר המרכזי במסגד.

המסיע את עבדו בליה מן המסגד הקדוש (מכה) אל המסגד הקיצון אשר נָתַנו (את) ברכתנו על סביבותיו, למען נראה לו את אותותינו". את המסע הלילי עשה מוחמד בליווי המלאך גבריאל, על גבי בהמה פלאית בשם **אל-בוראק** שלה פני אישה וכנפי מלאך. עוד מסורת מספרת על עלייתו של מוחמד השמימה, שם קיבל את הציווי להתפלל חמש פעמים ביום. הר הבית מזוהה במסורות המוסלמיות עם מקום עלייתו של מוחמד השמימה ועם מקום המסגד הקיצון (בערבית: אל-אקצא).

בתקופת שלטונה של השושלת האומייית (661-750), אשר בירתה הייתה דמשק, נודעה חשיבות רבה לירושלים ונבנו בה מבני דת ושלטון חשובים. בסוף המאה השביעית ובתחילת המאה השמינית בנו שליטי בית אומייה את כיפת הסלע בעלת ציפוי הזהב הבהק, ומדרום לה - את מסגד אל-אקצא.

רשויות הווקף המנהלות את המתחם מתירות את הכניסה למבנים למוסלמים בלבד, אך נוכל לסייר ברחבה ולהתרשם מיופיים של המבנים מבחוץ.

נתקדם צפונה, גבנו
אל המסגד.

מסע הלילה - כיפת הסלע

רבים מייחסים את בניית כיפת הסלע, בטעות, לחיליף עומר אבן אל-חיטאב ומכנים את המבנה "מסגד עומרי". למעשה נבנה המבנה המפואר והמרשים הזה בשנת 691 על ידי השליט האומיי עבד אל-מלך, ומאז הוא עומד על תלו.

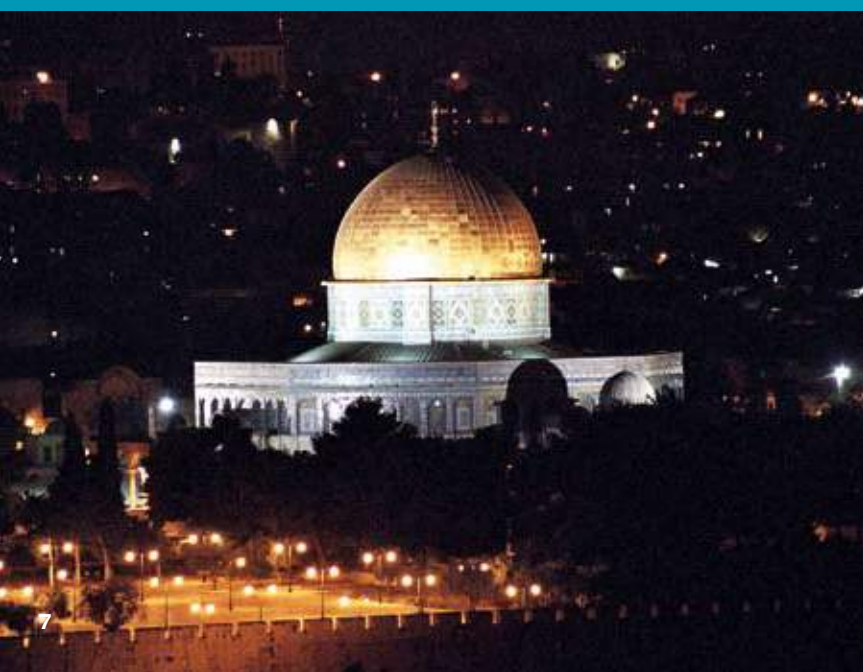
הסיבה לבניית המבנה שנויה במחלוקת. יש הטוענים שהוא נבנה בעבור המאמינים כדי שישימש חלופה לעלייה לרגל לכעבה. אחרים סבורים שהמבנה הוקם כמשקל נגד לכנסיית הקבר המפוארת הניצבת בקרבת מקום. האחרונים מסתמכים על כך שבין פסוקי הקוראן המעטרים את פנים המבנה נפקד מקומם של הפסוקים המספרים על מסע הלילה של הנביא, ובמקומם מתנוססים פסוקים המתפלמסים עם הנצרות.

הבניין הוא מבנה היקפי סביב סלע גדול. סלע זה הוא המקום הקדוש ביותר עבור העם היהודי, והוא נקרא במסורת היהודית **אבן השתייה**, האבן אשר ממנה נבנה הושתת - העולם. כאן היה בעבר קודש הקודשים של מקדש שלמה ושל בית המקדש השני, וכאן על פי המסורת התרחשה עקדת יצחק.

על פי המסורת המוסלמית, מכאן עלה מוחמד לשמים לאחר שבא לירושלים על גבי בהמתו הפלאית, אל-בוראק, במסעו הלילי.

מולנו מתקן רחצה עגול - **אל-כאס** (בערבית: הגביע, הכוס). זהו מתקן רחצה פולחני שבנה האמיר תנְכִיז, מושל דמשק הממלוכי במאה ה-14. על פי ההלכה המוסלמית חייב כל מוסלמי ברחיצת הידיים, הרגליים והפנים לפני התפילה.

הממלוקים היו חברי האליטה הצבאית במצרים, ובמאה ה-13 הם השתלטו על כס המלוכה. היו אלה נערים שנקנו בילדותם משבטים אסיאתיים ואומנו כל חייהם להיות חיילים. עם סיום אימוניהם שוחררו מעבדות, אוסלמו והפכו לכוח צבאי נאמן וחזק מאין כמוהו. בתקופה הממלוכית נבנו בירושלים מבני דת ומבני ציבור רבים בעלי סגנון מיוחד.

כיפת העלייה לשמים

הכיפה נבנתה על ידי הצלבנים במאה ה-12, וכפי הנראה שימשה קפלת טבילה נוצרית. עם כיבוש העיר בידי צלאח א-דין הוקדשה הכיפה לציון עלייתו של הנביא מוחמד השמימה. היום משמש המבנה משרד של הווקף. בין כיפת העלייה לכיפת הסלע ניצב מחראב הנביא.

מצדה המערבי של
כיפת הסלע ניצבים
כמה מבנים קטנים
המסמלים אירועים
שונים במסורת
המוסלמית.

צילום: ברוך גיאן

4 חרוזי מסורת - כיפת השלשלת

המבנה ממזרח לכיפת הסלע הוא כיפת השלשלת - מבנה בעל עשר צלעות אשר נבנה במאה השביעית. צלאח א-דין, כובש ירושלים מידי הצלבנים במאה ה-12, הוסיף למבנה עוד צלע, והיא משמשת מחראב - גומחת תפילה. המסורת המוסלמית מספרת שתחת כיפה זו נהג דוד המלך לשפוט את נתיניו משפט צדק, באמצעות שלשלת שהייתה תלויה במרכז הכיפה. הגאשם היה שולח ידו בניסיון לתפוס את השלשלת, ורק אם דבר צדק היה בפיו, עלה הדבר בידו. מימין לכיפת השלשלת, בקצה הרחבה תצפית יפה על מורדות הר הזיתים.

מחראב הנביא - קובת פאטימה או כיפת גבריאול

זהו מבנה קטן, פתוח, הסמוך לכיפת הסלע, ולו כיפה הנישאת על גבי שמונה עמודים. על רצפת המבנה מונחת אבן מעוגלת בצורת אגן, והיא משמשת מחראב. המקום מוקדש למלאך גבריאול שניצב כאן בשעת עליית מוחמד השמימה, אך הוא נקרא גם **קובת פאטימה** - על שם בת הנביא.

במורד המדרגות ניצב **סביל קאית ביי**, לשתייה ולהתרענות. הסביל (בעברית: רהט) נקרא על שם הסולטאן הממלוכי אל-מלך אל-אשרף קאית ביי אשר שיפץ את המבנה במחצית השנייה של המאה ה-15.

זו הכניסה ל**אל-מדרסה אל-אשרפייה**, בית ספר ללימודי דת שנבנה בהוראת הסולטאן הממלוכי קאית ביי. הכניסה המפוארת היא דוגמה לבנייה הממלוכית המרשימה.

נרד במדרגות
מערבה ונפנה
שמאלה, לכיוון
דרום, עד שנראה
מימינו כניסה
מעוטרת.

צילום: ברוך גיאן

שער מוכרי הכותנה - באב אל-קטאנין

השער הקרוב ביותר אל כיפת הסלע מוביל אל מחוץ להר הבית, אל שוק מוכרי הכותנה. השער בנוי בסגנון ממלוכי טיפוסי: **"אֶבְלֵק"** (בערבית: מנומר) - שילוב של אבנים אדומות וצהובות, שחורות ולבנות, ובראשו עיטור נטיפים הנקרא **"מיקְרַנִּס"**. השוק והשער נבנו במאה ה-14 על ידי האמיר הממלוכי תַּנְכִּיז.

היום כבר לא נותרו כאן מוכרי כותנה, אולם השער והשוק נושאים את זיכרון המסחר מימים עברו. בשוק כחמישים חנויות, ובתחומיו נבנו גם חיאן (מלון אורחים), שני בתי מרחץ מפוארים וחדרי מגורים. תיירים אשר פקדו את השוק התרשמו מיופיו והעלו את תיאוריהם על הכתב. רי משה באסולה ביקר בעיר במאה ה-16 וכתב: "ויש שוק אחר, גאה מכולם, כולו חנויות של צמר גפן, ובראש זה השוק שער אחד לבית המקדש".

בחלקו המערבי של השוק נראה, משמאלנו, פתח מסורג המוביל לתוך מבואה. זהו חיאן תַּנְכִּיז המשמש היום את המרכז ללימודי ירושלים של אוניברסיטת אל-קודס. במשקוף חרות גביע, סמלו של האמיר הממלוכי תנכפיז. בְּצֵדו המערבי של החיאן יש בית מרחץ ממלוכי מרשים ביופיו - חמאם אל-עין (בערבית: בית מרחץ המעיין). המים לחמאם הובלו מאזור בריכות שלמה באמצעות אמת מים מתקופת הבית השני. האמה שופצה בתקופת הממלוכית.

נצא מרחבת הר
הבית אל שוק
מוכרי הכותנה -
שוק אל-קטאנין
(רחוב החנויות).

נפנה ימינה ברחוב
הגיא ונמשיך
עד פינת מעלות
המדרשה. מימינו
סביל אשר נבנה
במאה ה-16 לחנן
אזרחי העיר, אות
לראגת הסולטאן
לנתינו.
נפנה שמאלה
במעלות המדרשה
עד שנראה
משמאלנו מבנה
מרשים בעל
שלושה פתחים
גדולים.

סוק ח'אן א-זית (רחוב בית הבד)

אנו פוסעים באחד משווקיה של העיר העתיקה. השוק משמש את תושבי מזרח ירושלים לקניות ובלוי, ובו שפע סחורות, ריחות וצבעים. את השוק גודשים דרך קבע מטיילים רבים, תושבים ותיירים.

קטע הרחוב שאנו הולכים בו הוא חלק מדרך הייסורים (ויה דולורוזה), ותכופות אפשר לראות צליינים נוצרים צועדים בנתיב הזה ועל גבם צלבי עץ גדולים.

נמשיך עד לרחוב
דוד ונפנה שמאלה,
לרחוב השלשלת.
נפנה שמאלה
וניכנס אל מבואה
המובילה לחצר.

צילום: ברוך גיאן

ח'אן א-סולטאן

אנו עומדים בחיאן קדום שבו התאכסנו סוחרים, עולי רגל ועוברי אורח. בניית החיאן מיוחסת לסולטאן הממלוכי ברקוק, בן המאה ה-14. מעל המבואה מרפסת מקושטת. בקצה המבואה מצד שמאל יש גרם מדרגות המוביל אל הגג. אפשר לעלות לתצפית. היום החצר מוזנחת מעט, אך בעבר ידע החיאן המלכותי ימים יפים ונחשב למפואר. החצר עצמה אופיינית לירושלים של ימי הביניים - חצר פתוחה לשמים וסביבה חדרים.

נמשיך ברחוב
השלשלת עד פינת
רחוב הכותל.

ארמון הגבירה טונשווק

הגברת טונשווק בת עבדאללה, אל-מוטיפרייה, הייתה אשתו של השליט הממלוכי מוטיפר א-דין. הגבירה הקדישה את המבנה בסוף המאה ה-14 למסדר סופי, קבוצה של מיסטיקנים מוסלמים, אך הוסיפה להתגורר בארמון עד יום מותה. היא נקברה במבנה הקבר שממול.

במאה ה-16 נכנעה ירושלים הממלוכית לפני הצבא העות'מאני החמוש ברובים ובתותחים. תחת השלטון העות'מאני הפכה ירושלים לעיר ספר בשולי האימפריה, אך הר הבית נותר מרכז דתי חשוב.

בתקופה זו התגוררה במקום חיאסקי סולטאנה, האהובה בנשותיו של הסולטאן סולימאן המפואר, בונה חומות ירושלים. היא הנהיגה במקום חלוקת מרק חינם לנזקקים מוסלמים. בתקופה העות'מאנית שכנה במקום הסראיה - בית העירייה, הממשל והמשטרה המקומית. היום שוק במבנה בית ספר מקצועי.

נמשיך במעלות
המדרשה ונפנה
שמאלה, לרחוב
בית הבד.

שירותים:

שער האשפות, סמוך לכניסה לגן הארכיאולוגי ירושלים - מרכז דוידסון
חורף: 17:00-07:00 קיץ: 18:00-08:00

רחוב הגיא פינת ויה דולרוזה
חורף: 17:00-07:00 קיץ: 18:00-08:00

מעלות המדרשה פינת רחוב בית הבד (ח'אן א-זית)
חורף: 17:00-07:00 קיץ: 18:00-08:00

רחוב השלשלת
חורף: 17:00-07:00 קיץ: 18:00-08:00

כתיבה ועריכה: יד יצחק בן-צבי

צילום: מיכאל הלפרן
מפות: Tour-Man.com בעיצוב לודה גויכמן
עיצוב גרפי: מיה ויין
ניהול פרויקט: איקי בר יוסף, יעוץ וניהול תיירות

מימינו הספרייה הח'אלדית ומקום קברו של ברכה ח'אן. המבנה נבנה בשנת 1246, והוא שופץ במאה ה-14 בידי הממלוכים. החזית מעוטרת באפלק, וקשת כריות מעטרת את החלונות. מעל לחלונות קבועה כתובת הקדשה לברכה ח'אן, שליט אסייתי שנקבר במבנה לצד שני בניו. במקום שוכנת היום ספרייתה של משפחת אל-ח'אלדי, המכילה אלפי כתיבי יד וספרים מודפסים, בהם ספר קוראן בן ארבע מאות שנה וספר חדתי (קובץ של מסורות שנמסרו בעל-פה) מקורי בן כאלף שנה.

לסיום, אפשר להיכנס לביקור בגן הארכיאולוגי ירושלים - מרכז דוידסון ולהתרשם משרידי הארמונות האומיים, מן המאות השביעית והשמינית, ומשרידי ירושלים מתקופת בית המקדש השני.

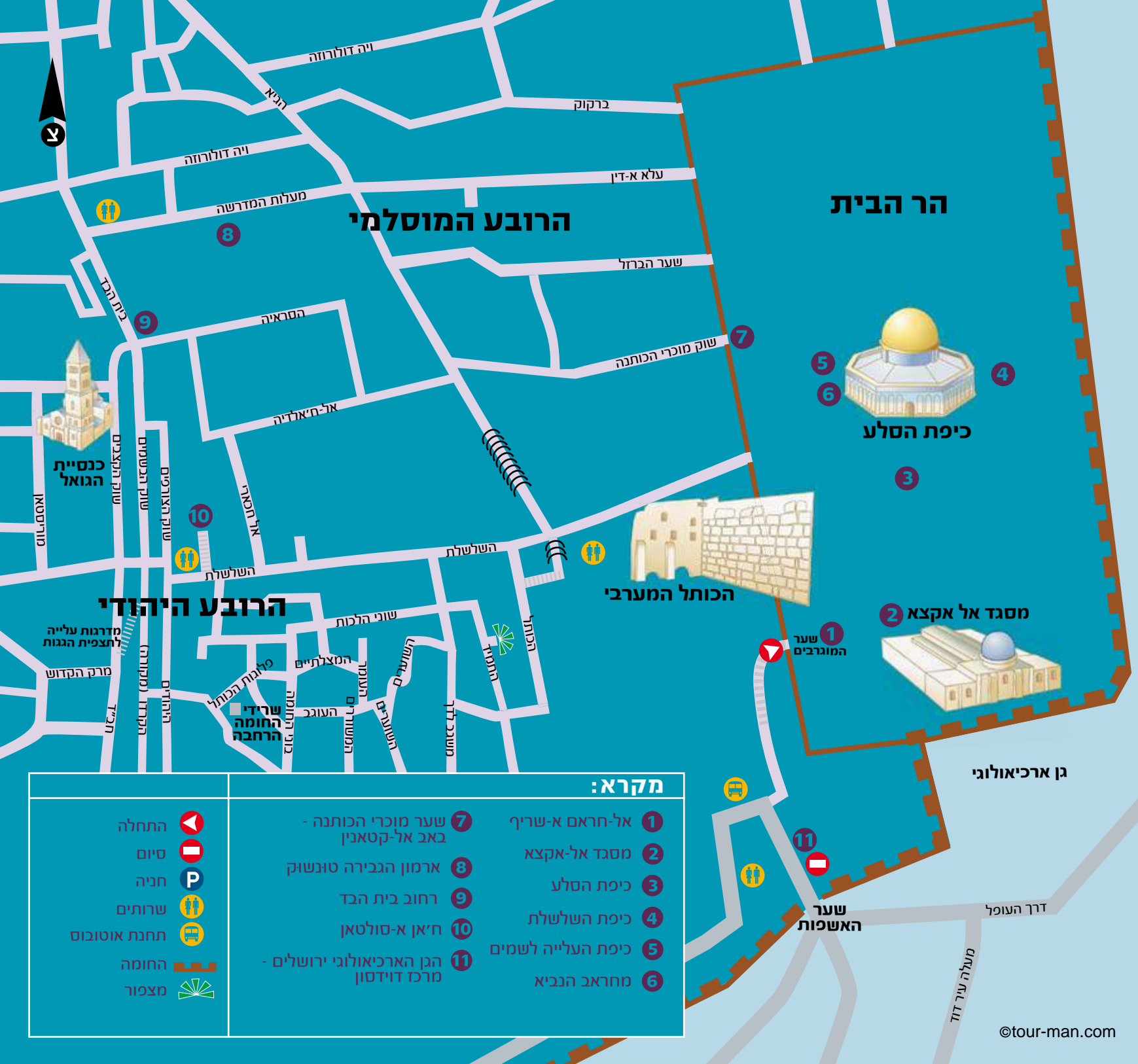
נפנה לכיוון הכותל
המערבי ושער
האשפות.

11

הגן הארכיאולוגי
ירושלים - מרכז
דוידסון
מעלה השלום 52
02-6277550
א-י'
17:00-08:00
שישי וערבי חג:
14:00-08:00
בתשלום

הרובע המוסלמי

הר הבית

כיפת הסלע

הכותל המערבי

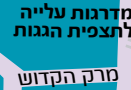

מסגד אל אקצא

הרובע היהודי

כנסיית הגואל הנסייית

מדרגות עלייה לתצפית הגגות מרק הקדוש

כיפת הסלע

שרידי החומה הרחבה

מקרא:

- התחלה
- סיום
- חניה
- שרותים
- תחנת אוטובוס
- החומה
- מצפור

- 7** שער מוכרי הכותנה - כאב אל-קטאנין
- 8** ארמון הגבירה טונשווק
- 9** רחוב בית הבד
- 10** ח'יאן א-סולטאן
- 11** הגן הארכיאולוגי ירושלים - מרכז דוידסון

- 1** אל-חראם א-שריף
- 2** מסגד אל-אקצא
- 3** כיפת הסלע
- 4** כיפת השלשלת
- 5** כיפת העלייה לשמים
- 6** מחראב הנביא